

CRNA GORA
Ministarstvo za ljudska i manjinska prava

Zaustavimo začarani krug mržnje i nasilja

Preporuke

u cilju smanjenja diskriminacije i govora mržnje prema LGBTIQ osobama u Crnoj Gori, sa posebnim osvrtom na prevenciju i procesuiranje napada na zajednicu

CRNA GORA
Ministarstvo za ljudska i manjinska prava

Zaustavimo začarani krug mržnje i nasilja

Preporuke

u cilju smanjenja diskriminacije i govora mržnje prema
LGBTIQ osobama u Crnoj Gori, sa posebnim osvrtom na
prevenciju i procesuiranje napada na zajednicu

Impresum

Autor

NVO „35mm“

Za izdavača

NVO „35 mm“

Štampa

AP Print – Podgorica

Tiraž

200 primjeraka

Sadržaj

- 3 Uvod
- 5 Nasilje nad LGBTIQ zajednicom
- 9 Institucija Zaštitnika Ljudskih prava i sloboda Crne Gore
- 12 Osnovno državno tužilaštvo
- 16 Uprava policije
- 18 Nevladine organizacije LGBT Forum Progres i LGBTIQ Socijalni centar (SOGI)
- 20 Udruženje pedagoga Crne Gore
- 24 Važni brojevi telefona institucija i organizacija

Podgorica, novembar 2019

NAPOMENA

Štampanje ove publikacije omogućeno je finansijskom podrškom Ministarstva za ljudska i manjinska prava kroz projekat „(Ne)Zaštićeni“. Sadržaj publikacije predstavlja isključivu odgovornost autora i ne odražava nužno stavove Ministarstva za ljudska i manjinska prava.

Termini koji su u ovoj publikaciji izraženi u muškom gramatičkom rodu, podrazumijevaju prirodni muški i ženski rod lica na koja se odnose.

Uvod

Publikacija koja je pred vama nastala je u okviru projekta „(Ne)Zaštićeni“ koji je sproveda nevladina organizacija „35mm“ uz finansijsku pomoć Ministarstva za ljudska i manjinska prava.

Tokom projekta snimili smo i prikazali film „Duga od tame“ o napadima na LGBTIQ osobe, odnosu institucija prema zajednici, slučajevima koji su se desili... Bavili smo se životnim pričama kako bi javnost upoznali sa svim preprekama, problemima i kritičnim situacijama sa kojima se suočavaju pripadnici LGBTIQ populacije.

Putem različitih medija (štampanih i elektronskih) i društvenih mreža upoznali smo javnost sa realnim životima pripadnika LGBTIQ zajednice, te stavovima i mišljenjima eksperata koji rade sa zajednicom i u zajednici.

Projektom „(Ne)Zaštićeni“ uticali smo na: povećanje znanja javnosti o problemima sa kojima se suočavaju LGBTIQ osobe; podizanje razumijevanja o pravima LGBTIQ osoba; bolje razumijevanje javnosti o potrebama LGBTIQ osoba; podizanje svijesti javnosti o idejama i vrijednostima LGBTIQ osoba; smanjenje upotrebe govora mržnje i nasilja među građanima koji se zasnivaju na nasilju i mržnji po polu i rodu.

Publikacija sadrži informacije namijenjene svima koji rade na zaštiti ljudskih prava, članovima LGBTIQ zajednice, ali i javnost koje mogu uticati na smanjenje diskriminacije i govora mržnje, kao i prevenciju i procesuiranje napada na LGBTIQ zajednicu.

Tokom izrade publikacije obratili smo se relevantnim institucijama i organizacijama kako bi sakupili tačne i važne informacije iz „prve ruke“. Vjerujemo da će prikupljeni podaci biti od značaja, ne samo zajednici, već i okolini, kako bi edukovali i osnažili, uključene u lancu nasilja, da prijave nasilje. Smjernice i preporuke ispred institucija/organizacija dale su: **Milena Krsmanović** - samostalna savjetnica u Instituciji Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, **Ana Kalezić** - državna tužiteljka u Osnovnom tužilaštvu, **Tamara Popović** - načelnica Odsjeka za prevenciju i rad policije u zajednici, **Milica Špajak** – socijalna radnica u nevladinim organizacijama LGBT Forum Progres i LGBTIQ Socijalni centar (SOGI) i **Vanja Rakočević** - predsjednica Udruženja pedagoga Crne Gore.

Ako znate da publikacija može biti od koristi, apelujemo da je ne zadržite u četiri zida već širite dalje.

TIM NVO „35mm“

Nasilje nad LGBTIQ zajednicom

Nasilje nad LGBTIQ zajednicom jedan je od najrasprostranjenijih oblika kršenja ljudskih prava i narušavanja ljudskog dostojanstva.

Pogađa većinski dio LGBTIQ zajednice, bez obzira na njihov socijalni status, kulturnu, religijsku i bilo koju drugu pripadnost.

Nasilje se najčešće kod LGBTIQ zajednice prepoznaje i dijeli na:

- ◆ **Nasilje koje je usmjereno prema sebi** - ova vrsta nasilja podrazumijeva suicidalno ponašanje i samopovrijeđivanje.

Prva grupa uključuje suicidalne misli, pokušaj samoubistva i već izvršena samoubistva. Samopovrijeđivanje, sa druge strane, uključuje djelo nanošenja povreda samom sebi. Veliki broj pripadnika LGBTIQ zajednice može se naći u ovoj situaciji – usljed neprihvatanja od strane porodice, prijatelja, okoline ili društva. Takođe, uglavnom mlađi pripadnici LGBTIQ populacije povlače se „u sebe“, što često rezultira negativnim mislima, nanošenju povreda samom sebi, ili u krajnjim slučajevima, samoubistvom.

- ◆ **Nasilje između više osoba:** gdje razlikujemo **porodično nasilje i nasilje između intimnih partnera** – to je nasilje uglavnom između članova porodice i obično, ali ne isključivo, dešava se u kući; **nasilje u zajednici** – jeste nasilje između osoba koje su nepovezane i koje mogu, a ne moraju da se poznaju, najčešće se dešava izvan kuće.

Usljed negativnog stava prema LGBTIQ populaciji, nasilje u zajednici je često i svjedoci smo mnogih napada nad LGBTIQ zajednicom koji su posljedica netolerancije, netrpeljivosti i diskriminacije.

Nasilje u porodici i/ili partnersko nasilje - može se javiti u raznim oblicima, kao: **fizičko, psihičko, seksualno, emocionalno, proganjanje i ekonomsko zlostavljanje.**

Nasilje se dešava na raznim mjestima i u različitim okolnostima, kao što su:

- ◆ **Nasilje na ulici ili u gradu** - veliki broj pripadnika LGBTIQ populacije bude napadnut upravo na ulicama. Uglavnom je riječ o osobama koje su autovane, odnosno osobama za koje se zna da su pripadnici LGBTIQ populacije ili su javno angažovani LGBTIQ aktivisti – bez obzira na njihovu seksualnu orijentaciju, kao i osobama za koje se „pretpostavlja“ da su drugačije seksualne orijentacije, tj. osobama koje fizički izgledaju u skladu sa stereotipima koji kruže o LGBTIQ zajednici.
- ◆ **Nasilje u porodici** - nažalost, predstavlja nešto sa čime se susreću mnoge LGBTIQ osobe u Crnoj Gori nakon autovanja i otkrivanja sopstvene seksualnosti i/ili rodnog identiteta svojim najbližima. Veliki broj roditelja teško prihvata svoju djecu koja su LGBTIQ, najviše zbog društveno nametnutih stavova i pritiska okoline, u strahu za bezbjednost i sigurnost sopstvenog djeteta. Međutim, rad sa roditeljima i članovima porodice kroz razgovor, medijaciju, edukaciju, podršku i stručnu pomoć uglavnom rezultira time da se roditelji mire sa svojim emocijama i činjenicama odnosno počinju da podržavaju i prihvataju svoje dijete.

- ◆ **Vršnjačko nasilje** - ova vrsta nasilja javlja se kao neželjeno, agresivno ponašanje među djecom školskog uzrasta. Ono uključuje postupke poput: prijetnji, ogovaranja, fizičkih ili verbalnih napada i namjernog isključivanja nekoga iz grupe. Učenici pokušavaju da probleme nasilja riješe na svoj način, a to obično čine kroz: skrivanje, ignorisanje, potiskivanje osjećanja ljutnje, straha, krivice, itd. Međutim, ovako se problem nasilja i diskriminacije ne rješava i često produbljuje. Vršnjačko nasilje, odmah treba prijaviti školskom osoblju ili roditeljima, kako bi se reagovalo i na vrijeme mu se stalo na put.
- ◆ **Nasilje putem društvenih mreža** - ova vrsta nasilja sve je prisutnija u našem društvu sa razvojem tehnologije, a njime su naročito pogođeni mladi - posebno mladi iz osjetljivih populacija, kao što je i LGBTIQ.
- ◆ **Psihološko, socijalno i neki vidovi seksualnog nasilja mogu biti učinjeni digitalnim putem:** elektronskom poštom, SMS-om, na društvenim mrežama, četovanjem itd. **Pod digitalnim nasiljem podrazumijevamo sve slučajeve u kojima neko koristi elektronske uređaje** (mobilni telefon, računar, kameru...) i internet da bi nekoga namjerno uplašio, uvrijedio, ponizio ili ga na neki drugi način povrijedio.

U sklopu programa praćenja slučajeva govora mržnje, diskriminacije i verbalnog nasilja u online prostoru, tim NVO LGBT Foruma Progres kroz program podržan od strane Ministarstva pravde i projekat "Promocija besplatne pravne pomoći LGBTIQ osobama" formirao je u toku 2019. preko 70 prijava i predao ih Upravi policije na dalje postupanje. Ove prijave se primarno odnose na komentare na društvenim mrežama koji na negativan način karakterišu LGBTIQ zajednicu, uz prpratne prijetnje i govor mržnje.

LGBTIQ osobe u Crnoj Gori žive u stalnom strahu da će zbog svoje seksualne orijentacije i rodnog identiteta, biti odbačene od porodice a zatim suočene sa bezbjednosnim, društvenim i egzistencijalnim problemima i rizicima.

Važno je da LGBTIQ osobe imaju podršku, razumijevanje i zaštitu u porodici, prvenstveno od strane svojih roditelja i najbližih srodnika.

Vaspitno-obrazovni sistem, civilno društvo, policija, sistem socijalne i dječije zaštite i pravosuđe igraju značajnu ulogu u promovisanju tolerancije, prevencije i sankcionisanja nasilja nad LGBTIQ osobama.

Ipak, podrška i zaštita najbližih za svaku LGBTIQ osobu, posebno za djecu i mlade, primarna je i odlučujuća.

Milica Špajak,

socijalna radnica i koordinatorica SOGI centra u Podgorici

Institucija Zaštitnika Ljudskih prava i sloboda Crne Gore

◆ Kontinuirana edukacija sudija, tužilaca i policijskih službenika

Edukacija je uvijek stvarna potreba, jer se na govor mržnje **mora reagovati izricanjem djelotvornih, proporcionalnih i odvrćajućih sankcija**, uz **pravilno prepoznavanje svih otežavajućih okolnosti** koje se zasnivaju na diskriminatorским pobudama prema pripadnicima LGBTIQ populacije.

Napori uloženi u edukaciju policijskih službenika, tužilaca i sudija u oblasti borbe protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje **moraju donijeti vidljivije rezultate u smislu kvaliteta istraga, pravilne kvalifikacije krivičnih djela i izricanja adekvatnih krivičnih sankcija**. Važno je **pokazati odlučnost u efikasnom otkrivanju i procesuiranju slučajeva govora mržnje** učinjenog putem interneta, kao i **nasilnih delikata** usmjerenih ka ugrožavanju sigurnosti LGBTIQ osoba.

Obuka policijskih službenika, tužilaca i sudija u oblasti primjene odredbi koje regulišu krivična djela počinjena iz mržnje je dugoročan i kontinuirani proces. Taj proces uključuje i to da praktičari steknu znanja i vještine, ali i da se podigne svijest o predrasudama i njihovom razumijevanju, te o potrebi pružanja zaštite ugroženim grupama kakva je i LGBT zajednica.

◆ Edukacija regulatornih tijela, medija, novinara i drugih aktera

Potrebno je nastaviti **spvođenje obuka za regulatorna tijela, medije i druge aktere** koji imaju udjela u prepoznavanju i procesuiranju govora mržnje. Na govor mržnje se mora **reagovati i kroz druge mehanizme kao što su prevencija, samoregulacija i kontra-narativ**.

◆ Sistemsko prikupljanje podataka

Potreban je dodatni angažman organa vlasti **na uspostavljanju sistematskog prikupljanja podataka o incidentima motivisanim predrasudama i krivičnim djelima počinjenim iz mržnje na nivou policije i pravosuđa**.

Podaci o incidentima i krivičnim djelima motivisanim predrasudama trebaju biti **posebno razvrstani i evidentirani odvojeno od ostalih krivičnih djela** kako bi mogli poslužiti u svrhu izvještavanja. Ovi podaci trebaju obuhvatati broj i vrstu djela izazvanih predrasudama, koja su prijavljena policiji, broj procesuiranih djela izazvanih predrasudama i vrste izrečene kazne, uključujući prekršajni postupak.

Značajan broj incidenata rješava se u prekršajnom postupku ili kao „obično“ krivično djelo (bez elementa predrasude), pa je problem blaže kvalifikacije djela, kada se incident odmah kvalifikuje kao prekršaj, i posljedična nemogućnost pokretanja krivičnog postupka zbog opasnosti od kršenja načela ne bis in idem.

◆ Promovisanje tolerancije i jednakosti

Važno je realizovati preventivne inicijative i aktivnosti, kakve su **promovisanje tolerancije i jednakosti**, uključujući **radionice sa učenicima svih uzrasta, sajmove tolerancije, sportska takmičenja, kulturne manifestacije i radio programe**. U tom smislu, valja razmisliti i o formiranju tima za društvene medije koji bi osmislio strategije i izradio materijale koji će se koristiti na društvenim mrežama, promovisao aktivnosti za borbu protiv mržnje, predrasuda, stereotipa i osmislio pozitivne narative.

Osnovno državno tužilaštvo

◆ Gonjenje učinilaca krivičnih djela

Osnovno pravo i dužnost državnog tužioca je **gonjenje učinilaca krivičnih djela**, pa tako, kada su u pitanju predmeti koji su formirani povodom **dogadaja koji su nastali kao izraz mržnje, nasilja i diskriminacije prema određenim licima**, samo zbog njihove seksualne orijentacije ili povodom ponašanja koja su dovela do kršenja prava pripadnika manjinske zajednice, uključujući i LGBTIQ zajednicu, **državni tužilac ima pravo i obavezu da preuzima radnje na koje je zakonom ovlašćen**, radi utvrđivanja činjenica koje su od značaja za donošenje odluke u konkretnom predmetu.

◆ Govor mržnje

Najjednostavnije rečeno pod pojmom mržnje podrazumijevalo bi se **osjećanje intenzivne odbojnosti prema nekome ili nečemu**, koja izražena kroz “govor mržnje”, kao pravno zavredljivi pojam predstavlja **izražavanje koje sadrži poruke mržnje ili netrpeljivosti** prema nekoj rasnoj, nacionalnoj, etničkoj, verskoj grupi ili njenim pripadnicima, kao i prema polu i seksualnoj opredeljenosti, a sve češće ovaj pojam obuhvata i netrpeljivost prema različitom političkom i drugom mišljenju kao i nacionalnom i društvenom porijeklu.

◆ Nasilje

Nadalje pod pojmom nasilja podrazumijeva se **široki spektar korišćenja fizičke sile**, kao i **različiti oblici zlostavljanja drugog**, te **bezobzirno ponašanje** prema drugom, koje po pravilu **ima za posljedicu nastupanje povreda kod drugog, te povredu duševnog integriteta**.

◆ **Diskriminacija**

Konačno pod diskriminacijom se podrazumijeva **nejednako postupanje prema drugom ili prema nekoj grupi**, a zbog nekog njihovog ličnog svojstva.

◆ **Proces postupka**

Da bi državni tužilac mogao započeti sa preduzimanjem radnji na koje je ovlašćen zakonom potrebno je da makar bude **obaviješten o događaju za koji se može okarakterisati da u istom postoje elementi osnova sumnje da je izvršeno krivično djelo**. U tim slučajevima radi utvrđivanja bitnih činjenica državni tužilac sam, ili preko pripadnika Uprave policije, **prikuplja potrebna obavještenja, sprovodi istragu, odnosno dokazne radnje u izviđaju, kada za takvo preduzimanje ima osnova, nakon čega donosi odluku**.

Sve odluke donesne od strane tužilaštva podložne su provjeri, od zavisnosti odluke, na odgovarajući način pred sudom ili neposredno Višim tužilaštvom.

U svim slučajevima kada postoji sumnja da je kršenjem prava LGBTIQ osoba izvršeno krivično djelo, od momenta saznanja za događaj, **državni tužilac rukovodi cjelokupnim postupkom** radi utvrđivanja bitnih činjenica, u cilju donošenja zakonite odluke. Aktivnost državnog tužioca ne svodi se samo da ocjeni postojanje krivičnog djela, već i da nakon ocjene (da prijavljena radnja, odnosno događaj ima obilježje prekršaja) **sudu za prekršaje podnese zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka, ili pak ukaže službenicima policije**, kada ga tokom dežurstva upoznaju sa događajem, da je u pitanju prekršaj, te da je neophodno da ta institucija podnese sudu za prekršaje zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka.

◆ **Tužilačka LGBT kontakt mreža**

Uočeni problemi u nedostaku spremnosti za podnošenje prijava ili pak u podnošenju nedovoljno sadržanih prijava, na osnovu koje se ne može zaključiti da je u pozadini kršenje prava pripadnika LGBTIQ pripadnika, dobrim dijelom riješeni su **uspostavljanjem tužilačke LGBT kontakt mreže**, te **uspostavljanjem neposredne komunikacije između žrtve i državnog tužioca**.

U Osnovnom državnom tužilaštvu kao **državni tužioci specijalizovani za predmete u kojima su žrtve pripadnici LGBT populacije** su državne tužiteljke **Sladana Španjević Volkov i Ana Kalezić**.

◆ **Potpuna saradnja**

Efikasni rad Uprave policije i državnog tužilaštva na predmetima ove tematike, kao i **potpuna saradnja podnosilaca prijave** osnov su za sankcionisanje učinilaca protivpravnih radnji kojima su povrijeđena prava LGBTIQ pripadnika, što je i zajednički interes i prioritet tužilačke organizacije.

Ostvarivanje neposredne komunikacije sa oštećenima, **pokazivanje senzibiliteta** i **prepoznavanje straha** kod oštećenih, **proaktivnost u radu**, ciljevi su državno tužilačke organizacije u borbi protiv svakog protivpravnog ponašanja kojima su oštećeni pripadnici LGBTIQ zajednice.

◆ **Ohrabriti prijavljivanje i obezbijediti informacije**

Potrebno je ohrabriti **prijavljivanje krivičnih djela i prekršaja** učinjenih na štetu pripadnika LGBTIQ zajednice, **obezbijediti potrebne informacije** za donošenje odluke, te omogućiti **potpunu saradnju sa institucijama sistema**.

Državno tužilaštvo će nastaviti da preduzima sve radnje na koje je zakonom ovlašćeno, a u cilju poštovanja i unapređenja prava pripadnika LGBTIQ zajednice, kao i da dosledno procesuiraju izvršioce krivičnih djela i drugih kažnjivih djela učinjenih na štetu LGBTIQ osoba, te da ukazuje na širinu problema nasilja i govora mržnje po osnovu seksualne orijentacije u Crnoj Gori.

Tužilačka organizacija je u potpunosti otvorena za saradnju u slučajevima potrebe zaštite ljudskih prava i sloboda, a procesuiranje i kažnjavanje lica koja su ova prava povrijedila zajednički je interes LGBTIQ zajednice i tužilačke organizacije.

Uprava policije

◆ Prijaviti nasilje ODMAH

Obavijestiti policiju na broj 122. Pozivom na **besplatni broj 122** dobija se Dežurna služba policije grada iz kojeg se upućuje poziv.

◆ Prijaviti da je u pitanju nasilje zbog seksualnog ili rodnog identiteta

Informisati policijske službenike da je nasilje izvršeno zbog pretpostavljenog seksualnog ili rodnog identiteta **kako bi se u slučaju uključio LGBT kontakt policijski službenik.**

◆ Poslušati savjet policijskog službenika

Poslušati savjet dežurnog policijskog starješine koji je odgovorio na poziv u smislu da li da se na lice mjesta odmah pošalje patrola ili da odmah dođu u policiju – Centar ili Odjeljenje bezbjednosti u tom gradu, zavisno od situacije.

Podnijeti prijavu u pisanoj formi

U policijskoj stanici podnijeti prijavu u pisanoj formi. Insistirati da sa prijavom **bude upoznat LGBT kontakt policajac** u tom gradu, ako je moguće lično u datom trenutku ili putem telefona. Ukoliko LGBT kontakt policajac nije trenutno u mogućnosti da lično dođe u Centar bezbjednosti ili Odjeljenje bezbjednosti, **tražiti prisustvo drugog policijskog službenika koji je prošao obuku za senziбилno postupanje sa LGBTIQ osobama.**

U prijavi **navesti sve detalje**, uključujući i sumnju da je napad nastao na osnovu pretpostavljenog seksualnog ili rodnog identiteta (npr. da je napadač žrtvu prepoznao iz medija, pretpostavio da se radi o LGBTIQ osobi na osnovu nečeg drugog, vrijeđao žrtvu na osnovu seksualnog ili rodnog identiteta prije napada itd.). Od navedenih informacija može **zavisiti i kvalifikacija krivičnog djela koju vrši tužilac**.

◆ **Kontakt i saradnja sa policijom i tužilaštvom bazirani na povjerenju**

Žrtve treba da budu **u kontaktu sa policijskim inspektorom** koji je zadužio predmet.

U daljem toku istrage žrtve treba da sarađuju sa policijom i tužilaštvom, gdje se podrazumijeva **da će saznanja o seksualnom identitetu prijavioca biti zaštićena** odnosno neće biti dostupna ostalim službenicima osim onih koji postupaju u predmetu.

Nevladine organizacije LGBT Forum Progres i LGBTIQ Socijalni centar (SOGI)

◆ Prijaviti svaki oblik nasilja

Prijava svakog oblika nasilja je od izuzetne važnosti, kako bi se **nasilnik zaustavio i spriječilo nasilje, a pripadnik LGBTIQ populacije mogao da živi normalnim životom**, bez diskriminacije i strahovanja za sopstvenu bezbjednost.

◆ Policija, Centar za socijalni rad i tužilaštvo nezaobilazni

Nasilje se prijavljuje odlaskom u policiju, centar za socijalni rad ili tužilaštvo, kao i u pisanoj formi ili telefonskim pozivom. Telefonska i pisana prijava mogu da budu anonimne, ali se takve prijave provjeravaju prije nego što se na njih reaguje. Državni organi najbrže će reagovati ukoliko se nasilje prijavi pod punim imenom i prezimenom. Ukoliko se prijava podnosi usmeno, odgovara se na postavljena pitanja nadležnih.

◆ Tim i sklonište uvijek na raspolaganju

Tim NVO LGBT Foruma Progres i LGBTIQ Socijalnog Centra uvijek su **na raspolaganju pripadnicima zajednice koji imaju problem sa bilo kojim vidom nasilja, a sklonište** LGBT Foruma Progres (program podržan od strane Ministarstva za ljudska i manjinska prava, kroz projekat „LGBTIQ Sklonište“) **otvoreno je za sve one kojima je potrebna pomoć i podrška.**

U LGBT Skloništu **razvijeni su osnovni prateći servisi**. Servis osnaživanja i prihvatanja sopstvenog identiteta – radionice s ostalim članovima LGBTIQ zajednice, o LGBTIQ identitetu i njegovom prihvatanju, socijalizacija, jačanje znanja o LGBTIQ ljudskim pravima, snaženje životne motivacije i koristan dobrovoljni rad za zajednicu, a tokom boravka štićenici uče da bolje prihvate svoju različitost i da što prije izađu iz uloge i osjećaja žrtve. Psihosocijalni servis pruža podršku kroz individualnu i grupnu terapiju i redovno praćenje mentalnog zdravlja s ciljem prevazilaženja teških i rizičnih situacija.

Udruženje pedagoga Crne Gore

◆ Kreirati sigurno i tolerantno školsko okruženje

Zadatak rada pedagoga je da svojim stručnim znanjem i savjetodavnim radom unapređuju vaspitno-obrazovni rad u ustanovi i pružaju stručnu pomoć učenicima, roditeljima i nastavnicima u vezi s pitanjima koja su od značaja za obrazovanje i vaspitanje. Kako bi svoj zadatak ostvarili, od pedagoga se očekuje da budu nosioci i/ili ključni akteri **u kreiranju sigurnog i tolerantnog školskog okruženja za sve učenike.**

◆ Stručno usavršavanje pedagoga i ostalih zaposlenih u vaspitno-obrazovnom sistemu

Pedagozi, ali i nastavnici, **dužni su da stvaraju atmosferu prihvatanja u školi**, a to mogu samo ako su dovoljno edukovani i senzibilisani za ovakve pojave. Uz to, pedagog treba da ima kompetencije da **pruži podršku i roditeljima i učenicima kroz savjetodavni rad.** Da bi se ovo postiglo i da bi odgovorili na potrebe svih učenika, pedagozi moraju stalno da osavremenjuju profesionalna znanja i način rada.

Jedan od programa stručnog usavršavanja koji doprinosi izgradnji sigurnog i tolerantnog školskog okruženja je i „**Uloga nastavnika/ca u prevenciji i borbi protiv nasilja i govora mržnje na internetu**“ koji je namijenjen nastavnicima svih profila i stručnim saradnicima, bez obzira na to da li rade kao nastavnici predmetne ili razredne nastave. Od 2014. godine, program je realizovan u 19 srednjih i 11 osnovnih škola. Koncipiran je tako da je jedan od ciljeva obuke da polaznici razumiju vezu između ljudskih prava i nasilja i govora mržnje.

Kako su **LGBTIQ osobe jedne od tri najčešće mete govora mržnje**, uključeni su i primjeri u vezi sa homo/bi/transfobičnim nasiljem, kroz koje se analiziraju različite forme nasilja na internetu i van njega, kao i njihove posljedice po žrtve i društvo. Cilj ovih aktivnosti je da se zajedničkim radom istraže uzroci ovih posljedica i mogući odgovori na nasilje i govor mržnje u školskom okruženju. Ukoliko nema odgovora od strane škola na ovakve vidove nasilja, ovo najčešće vodi u dalju povredu ljudskih prava: negativni stereotipi šire se kroz društvo, grupe postaju sve više marginalizovane i izolovane, konflikt i podjele rastu, kao i vrijeđanje ili prijetnje. U najgorim slučajevima, riječi i djela pretvaraju se u fizičko nasilje.

◆ **Senzibilizacija zaposlenih u vaspitno-obrazovnom sistemu za potrebe LGBTIQ populacije**

Zaposleni u školama moraju biti senzitivni za potrebe LGBTIQ populacije u adolescentnom periodu, jer oni tada prolaze kroz ozbiljna lična previranja na putu otkrivanja svog identiteta, a od onih koji rade u **školama moraju dobiti razumijevanje i podršku za proces kroz koji prolaze**, kako bi iz njega izašli **mentalno osnaženi**. Ovo je važno, jer jedino tako će učenici imati slobodu da podijele svoja osjećanja s odraslim osobama.

◆ **Dosljedna primjena politike i procedura za zaštitu LGBTIQ osoba od svih vidova nasilja u školama**

Kada se nasilje dogodi potrebno ga je prijaviti, jer **u školi postoji Tim za suzbijanje svih oblika nasilja** nad učenicima koji, pored preventivnih mjera, definiše i efikasne strategije za intervenciju u slučaju nasilja ili zlostavljanja LGBTIQ učenika, a zatim se obezbjeđuje zaštita i podrška za LGBTIQ učenike s iskustvom nasilja, one koji su svjedočili nasilju, ali i učenike koji su akteri ovog vida nasilja.

◆ **Podrška usvajanju strategija kojima će se LGBTIQ osobe štititi**

LGBTIQ osobe treba da prihvate sebe i **da grade stabilnu sliku o sebi nezavisno od mišljenja i reakcija društva**, što je težak zadatak koji zahtjeva mnogo ličnog rada. Treba **da iskoriste resurse socijalne podrške koji postoje u društvu, da prijave nasilje, da se ne povlače pred nasilnicima i ne identifikuju s ulogom žrtve**. Treba da shvate da je suprotstavljanje nasilju dio njihove borbe za integritet ličnosti. Oni sami i njihova borba za dostojanstvo treba da budu transparentni kako bi nasilje dobilo javnu osudu.

LGBTIQ mladima koji trpe nasilje i koji su uobičajeno meta uvredljivog izražavanja ili zlostavljanja škola mora dati **strategije kojima će se zaštititi**. Potrebne su im vještine i znanja koje će im pomoći da se bave ovim problemom – na primjer, pozivajući na odgovornost odgovornu osobu, prijavljujući zlostavljanje, ohrabrujući druge da zauzmu stav, i tako dalje. S druge strane, i mladi koji su počinili nasilje zahtijevaju sistematsku stručnu pomoć, kako bi razumjeli uzroke nasilnih obrazaca, ali i njihove posljedice.

◆ **Obrazovanje o ljudskim pravima i jačanje kompetencija za demokratsko društvo kroz nastavu i vannastavne aktivnosti**

U preventivnom smislu, **obrazovanje o ljudskim pravima i jačanje kompetencija za demokratsko društvo predstavlja moćan alat za kreiranje atmosfere prihvatanja LGBTIQ osoba**. Ovakav pristup je neophodan na svim nivoima obrazovanja, jer pomaže ne samo u razvijanju znanja, vještina i stavova djece i mladih ljudi, već i razvijanju suosjećanja, poštovanja za druge, prihvatanja različitosti. Da bi se u školama kreirala atmosfera prihvatanja LGBTIQ osoba, neophodno je svakodnevno raditi na stvaranju sigurnog okruženja za djecu i mlade u kome se odigrava proces učenja i usvajanja suštinskih vrijednosti ljudskih prava.

U praksi, potrebno je sprovoditi **programe za razvoj socio-emocionalnih vještina, kao i različite preventivne programe za otklanjanje predrasuda i suzbijanje nasilja**. Potrebno je stalno podsjećati učenike na jednako dostojanstvo svih ljudi, da svi imaju pravo na bazično poštovanje kao ljudska bića, bez obzira na lična svojstva, konkretno, da su seksualna orijentacija i rodni identitet sastavni dio ličnosti svakog čovjeka i da ne smiju biti osnov za diskriminaciju i zloupotrebu.

Poželjno je kreirati što više situacija u kojima će učenici dolaziti u kontakt s osobama iz LGBTIQ populacije kako bi razbijali predrasude, npr. aktivnosti poput žive biblioteke koje su se pokazale kao izuzetno korisne u suzbijanju predrasuda i razvoju empatije i prihvatanja. U stvaranju ovakvog okruženja učestvuju svi zaposleni u školi, ne samo stručni saradnici ili pojedini nastavnici.

Pored vannastavnih aktivnosti i preventivnih programa, potrebno je u nastavi **realizovati predviđene teme koje se odnose na LGBTIQ populaciju** i koje za cilj imaju promociju nenasilja, tolerancije, prihvatanja. Iako ove teme često nazivamo kontroverzne teme, one su predviđene određenim sadržajima kroz predmetne programe u gimnazijama i srednjim stručnim školama: Biologija, Psihologija i Sociologija.

Potrebno je i dodatno obučiti nastavnike koji ih predaju kako bi imali znanja i vještine da ih na adekvatan način obrađuju. Kroz nastavu, obradom ovih tema, na sistematski način učenicima se daje mogućnost da jačaju kritičko mišljenje, otvorenost i kulturu dijaloga, kao i dozvola da iskažu svoj stav, ali sve dok je on izražen na racionalnom nivou i potkrijepljen argumentima. I možda i najvažnije, neophodno je zastupati jasan stav da je nasilje koje je zasnovano na seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu neprihvatljivo.

Važni brojevi telefona institucija i organizacija

Hitna pomoć	124
Policija	122
Centar za socijalni rad	020 230 570
NVO LGBT Forum Progres	069 751 304
LGBTIQ Socijalni Centar	068 180 982
Queer Montenegro	068 309 399
Asocijacija Spektra	067 135 205
Juventas	020 657 098

Nevladina organizacija 35mm
Marka Radovića 20, 81000 Podgorica
35mmproduction@gmail.com
www.nvo35mm.org
www.mediji.me

